

Кокур О.М. Детермінація самоздійснення фахівців різних професій / О.М. Кокур // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2015. – Вип. 743. Педагогіка та психологія. – С. 109 - 115.

УДК: 159.938

Кокур Олег Матвійович,

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ kokun@voliacable.com

ДЕТЕРМІНАЦІЯ САМОЗДІЙСНЕННЯ ФАХІВЦІВ РІЗНИХ ПРОФЕСІЙ

В статті аналізуються результати емпіричних досліджень, в яких взяли участь фахівці 10 професій. Аналізуються особливості зв'язків різних показників професійного самоздійснення фахівців з віком, показниками самоефективності, мотивації професійної діяльності та самоактуалізації.

Ключові слова: самоздійснення, професійне самоздійснення, професійне становлення, ознаки самоздійснення, фахівці.

В статье анализируются результаты эмпирических исследований, в которых приняли участие специалисты 10 профессий. Анализируются особенности связей различных показателей профессионального самоосуществления специалистов с возрастом, показателями самооэффективности, мотивации профессиональной деятельности и самоактуализации.

Ключевые слова: самоосуществление, профессиональное самоосуществление, профессиональное становление, признаки самоосуществления, специалисты.

The article analyzes results of the empirical research; skilled people of 10 professions participated in it. The characteristics of different indicators bonds' of skilled people's professional self-fulfilment with age, the rate of self-efficacy, professional motivation and self-actualization are analysed.

Key words: self-fulfilment, professional self-fulfilment, professional development, attributes of self-fulfilment, skilled people.

Постановка проблеми. Внаслідок постійного прискорення науково-технічного прогресу та характерних для сучасного суспільства швидких економічних, політичних, соціальних та духовних перетворень, для багатьох людей загострюється значимість проблеми професійного самоздійснення. Дослідження та практичні розробки в цьому напрямі мають сприяти створенню у фахівців різних професій стійких смисложиттєвих орієнтирів у мінливому світі, усвідомленню ними особистісного сенсу професійної самореалізації, окресленню чітких та змістовних шляхів професійного самоздійснення.

Вихідні передумови. Як справедливо відзначається сучасними дослідниками, тенденції розвитку світового суспільства зумовлюють підвищення вимог до інноваційного (перетворювального) потенціалу людини, який розглядається як по відношенню до навколишньої дійсності, так і до її самої [1],

[4]. С.М. Панченко вірно наголошується, що чим глибше людина усвідомлює себе особистістю, самостійно мислячою, внутрішньо вільною, відповідальною за свої вчинки, включеною у культуру людиною, тим гостріше вона переживає відсутність можливості здійснити себе у житті. Саме стиль життя, націлений на самоздійснення надає можливість розкриття людиною своїх потенційних можливостей [5].

Особистісне самоздійснення ми розуміємо як свідомий саморозвиток людини, в процесі якого розкриваються її потенційні можливості у різних життєвих сферах, результатом чого є постійне досягнення особистісно та соціально значущих ефектів, формування власного "простору життя". *Професійне самоздійснення* – як одну із найважливіших форм життєвого самоздійснення, що характеризується високим рівнем розкриття особистісного потенціалу фахівця у обраній професії, розвитком його здібностей, взаємопоєднанням із професією, повсякчасною затребуваністю його професійної кваліфікації, широким використанням його професійного досвіду та здобутків іншими фахівцями [2].

Професійне самоздійснення може відбуватися у двох загальних *формах*: 1) зовнішньо-професійна (досягнення значущих здобутків у різних аспектах професійної діяльності); 2) внутрішньо-професійна (професійне самовдосконалення, спрямоване на підвищення професійної компетентності та розвиток професійно-важливих якостей).

Також нами виділено *10 ознак професійного самоздійснення*: 1) *внутрішньо-професійні* (потреба у професійному вдосконаленні; наявність проекту власного професійного розвитку; переважаюче задоволення власними професійними досягненнями; постійна постановка нових професійних цілей; формування власного "життєво-професійного простору"; зовнішньо-професійні (досягнення поставлених професійних цілей; визнання досягнень фахівця професійним співтовариством; використання професійного досвіду та здобутків іншими фахівцями; розкриття особистісного потенціалу і здібностей у професії; вияв високого рівня творчості у професійній діяльності) [2].

Мета статті. У цій статті ми проаналізуємо визначені нами в ході емпіричних досліджень особливості детермінації самоздійснення фахівців різних професій.

Організація, методи і результатів досліджень. У емпіричних дослідженнях, проведених співробітниками лабораторії вікової психофізіології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, взяли участь 429 фахівців 10 професій. Зокрема, 30 топ-менеджерів комерційних організацій, 32 працівника профспілкових організацій, 69 лікарів різних спеціалізацій, 19 програмістів та системних адміністраторів, 78 вихователів дитячих садків, 71 доцент та викладач ВНЗ, 35 практичних психологів галузі освіти, 25 викладачів музичних шкіл, 39 вчителів середніх шкіл, 31 науковець вищої кваліфікації. Практично всі вони були проведені в м. Києві (за виключенням вихователів, які досліджувалися у м. Житомирі).

У дослідженнях було використано розроблений нами опитувальник професійного самоздійснення [3] та три психодіагностичні методики (Шкала самоефективності Р. Шварцера та М. Єрусалема, Мотивація професійної діяльності – методика К. Замфір у модифікації А. Реана, Самоактуалізаційний тест Е. Шострома – САТ).

Значний інтерес у контексті особливостей детермінації самоздійснення фахівців різних професій, на наш погляд, становить аналіз кореляційних зв'язків показників професійного самоздійснення із віком (таблиця 1).

Таблиця 1

Кореляційні зв'язки показників професійного самоздійснення із віком фахівців різних професій

	Показники	Професії									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Загальний рівень професійного самоздійснення	-,02	,29	,00	,26	-,02	,28*	,36*	,17	,02	,26
2	Рівень внутрішньо професійного самоздійснення	,04	,10	-,06	,47*	-,23*	,23*	,17	,04	-,08	,29
3	Рівень зовнішньо професійного самоздійснення	-,12	,43*	,14	,11	,15	,30*	,54**	,22	,13	,31
4	Потреба у професійному вдосконаленні	-,07	,18	-,04	,37	-,11	,06	,11	,00	-,03	,19
5	Наявність проекту власного професійного розвитку	,21	-,37*	-,23	,33	-,30**	-,02	,21	,14	-,09	,20
6	Переважаюче задоволення власними професійними досягненнями	,14	,31	-,01	,24	-,12	,15	,05	,16	,17	,21
7	Постійна постановка нових професійних цілей	,00	,13	-,08	,15	-,21	,23	,05	-,47*	-,11	-,24
8	Формування власного "життєво- професійного простору"	,22	,40*	,15	,01	,07	,42**	,35*	,01	-,17	,49**
9	Досягнення поставлених професійних цілей	-,15	-,06	,03	,13	,03	,19	,11	,13	,07	,00
10	Визнання досягнень фахівця професійним співтовариством	-,05	,15	,13	,15	,21	,36**	,34*	,19	-,01	,22
11	Використання професійного досвіду та здобутків іншими фахівцями	,05	,33	,16	-,23	,31**	,14	,54**	,39	,27	,43*
12	Розкриття особистісного потенціалу і здібностей у професії	-,17	,23	-,07	,22	-,12	-,01	,55**	,17	,04	-,01
13	Вияв високого рівня творчості у професійній діяльності	,09	,55**	,15	,15	,18	,39**	,62**	,13	,11	,59**

Примітки: 1) фахівці професій: 1 – топ-менеджери комерційних організацій (n = 30); 2 – працівники профспілкових організацій (n = 32); 3 – лікарі (n = 69); 4 – програмісти та системні адміністратори (n = 19); 5 – вихователі дитячих садків (n = 78); 6 – доценти та викладачі ВНЗ (n = 71); 7 – практичні психологи галузі освіти (n = 35); 8 – викладачі музичних шкіл (n = 25); 9 – вчителі середніх шкіл (n = 39); 10 – науковці вищої кваліфікації (n = 31);

2) ** – кореляція достовірна на рівні $p \leq 0,01$; * – $p \leq 0,05$.

Із вищенаведеної таблиці ми бачимо, що загальний рівень професійного самоздійснення має достовірну кореляцію із віком ($p \leq 0,05$) лише у представників двох професій із десяти. Це – доценти та викладачі ВНЗ і практичні психологи галузі освіти. Ще у представників однієї професії – працівників профспілкових організацій кореляція має достовірність на рівні статистичної тенденції ($p \leq 0,1$). При цьому, у фахівців половини професій, які взяли участь в дослідженні – п'яти із десяти, кореляція загального рівня професійного самоздійснення із віком близька до нульової (топ-менеджери комерційних організацій, лікарі, вихователі дитячих садків, вчителі середніх шкіл, науковці вищої кваліфікації).

Вікову специфіку професійного самоздійснення фахівців різних професій більш наочно характеризують кореляційні зв'язки із віком його двох складових окремо. Так, у програмістів та системних адміністраторів з віком досить виражено корелює рівень внутрішньо-професійного самоздійснення ($r = 0,47$; $p \leq 0,05$). Також достовірною позитивною є його кореляція з віком у доцентів та викладачів ВНЗ ($p \leq 0,05$). А от у вихователів дитячих садків виявлено достовірну тенденцію до зменшення внутрішньо-професійного самоздійснення з віком.

Рівень зовнішньо-професійного самоздійснення найбільш виражено корелює з віком у практичних психологів галузі освіти ($r = 0,54$; $p \leq 0,01$). Також достовірною його кореляція з віком виявилася у доцентів та викладачів ВНЗ і працівників профспілкових організацій ($p \leq 0,05$).

Серед кореляційних зв'язків з віком показників окремих ознак професійного самоздійснення слід відзначити:

1) *позитивні* кореляції з віком:

- формування власного "життєво-професійного простору" у працівників профспілкових організацій ($p \leq 0,05$), доцентів та викладачів ВНЗ ($p \leq 0,01$), практичних психологів галузі освіти ($p \leq 0,05$), науковців вищої кваліфікації ($p \leq 0,01$);

- визнання досягнень фахівця професійним співтовариством у доцентів та викладачів ВНЗ ($p \leq 0,01$) і практичних психологів галузі освіти ($p \leq 0,05$);

- використання професійного досвіду та здобутків іншими фахівцями у вихователів дитячих садків ($p \leq 0,01$), практичних психологів галузі освіти ($p \leq 0,01$) та науковців вищої кваліфікації ($p \leq 0,05$);

- розкриття особистісного потенціалу і здібностей у професії у практичних психологів галузі освіти ($p \leq 0,01$);

- вияв високого рівня творчості у професійній діяльності в працівників профспілкових організацій ($p \leq 0,01$), доцентів та викладачів ВНЗ ($p \leq 0,01$), практичних психологів галузі освіти ($p \leq 0,01$);

2) *негативні* кореляції з віком:

- наявності проекту власного професійного розвитку у працівників профспілкових організацій ($p \leq 0,05$) та вихователів дитячих садків ($p \leq 0,01$);

- постійної постановки нових професійних цілей у викладачів музичних шкіл ($p \leq 0,05$).

Далі проаналізуємо особливості кореляційних зв'язків показників професійного самоздійснення із базовими шкалами Самоактуалізаційного тесту (САТ) у фахівців різних професій (таблиця 2).

Таблиця 2

Кореляційні зв'язки показників професійного самоздійснення фахівців різних професій із базовими шкалами Самоактуалізаційного тесту "Компетентність в часі" та "Підтримки"

	Показники	Шкала	Професії								
			1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Загальний рівень професійного самоздійснення	К	,10	,02	,14	-,09	,10	,42**	,30	,30	,33*
		П	,27	,16	-,02	-,27	,16	,43**	,35*	,04	,40*
2	Рівень внутрішньо професійного самоздійснення	К	,12	-,10	,17	,07	,10	,36**	,31	,35	,29
		П	,33	,08	,05	-,32	,11	,38**	,20	,07	,31
3	Рівень зовнішньо професійного самоздійснення	К	,00	,18	,14	-,17	,08	,43**	,29	,23	,38*
		П	,11	,29	-,02	-,34	,17	,41**	,46**	,02	,41**
4	Потреба у професійному вдосконаленні	К	,36	-,14	-,08	-,16	-,08	,12	,16	,34	,21
		П	,00	,21	-,14	-,51*	-,07	,15	,29	,07	,20
5	Наявність проекту власного професійного розвитку	К	,11	-,07	,19	-,14	,14	,16	,34*	,33	,30
		П	,08	-,17	,17	-,25	,11	,27*	,37*	,09	,20
6	Переважаюче задоволення власними професійн. досягненнями	К	,21	,11	,26*	-,03	-,02	,30**	,19	,17	,24
		П	,31	,20	,03	,10	,11	,24*	,16	-,02	,35*
7	Постійна постановка нових професійних цілей	К	-,08	-,02	-,06	-,25	,10	,08	,20	,27	-,05
		П	,34	-,03	,03	-,55*	,13	,13	-,02	,25	-,16
8	Формування власного "життєво- професійного простору"	К	,15	-,29	,23	,10	,20	,47**	,40*	,24	,33*
		П	,34	,06	,15	-,27	,18	,40**	,37*	,23	,46**
9	Досягнення поставлених професійних цілей	К	-,20	-,14	,26*	,30	,03	,34**	,44**	,20	,27
		П	,07	,13	,08	-,05	,13	,41**	,21	,03	,34*
10	Визнання досягнень фахівця професійним співтовариством	К	,11	,06	,04	-,18	,04	,23	,14	-,20	,47**
		П	,05	,28	-,22	-,36	,08	,24*	,33	,18	,51**
11	Використання профес. досвіду та здобутків іншими фахівцями	К	-,03	,21	,06	,17	,04	,45**	,19	,09	,19
		П	,03	,15	-,03	-,27	,19	,37**	,40*	-,25	,17
12	Розкриття особистісного потенціалу і здібностей у професії	К	,04	,30	,02	-,54*	,12	,26*	,40*	,44*	,20
		П	,04	,12	,02	-,16	,13	,22	,49**	,09	,16
13	Вияв високого рівня творчості у професійній діяльності	К	,16	,22	,09	-,25	-,01	,27*	,23	,34	,21
		П	,02	,37*	,03	-,24	,14	,19	,41*	-,14	,30

Примітки: 1) фахівці професій: 1 – топ-менеджери комерційних організацій (n = 30); 2 – працівники профспілкових організацій (n = 32); 3 – лікарі (n = 69); 4 – програмісти та системні адміністратори (n = 19); 5 – вихователі дитячих садків (n = 78); 6 – доценти та викладачі ВНЗ (n = 71); 7 – практичні психологи галузі освіти (n = 35); 8 – викладачі музичних шкіл (n = 25); 9 – вчителі середніх шкіл (n = 39);

2) шкали: К – "Компетентність в часі"; П – "Підтримки";

3) ** – кореляція достовірна на рівні $p \leq 0,01$; * – $p \leq 0,05$.

Як свідчать результати вищенаведеної таблиці, показники професійного самоздійснення найтісніше корелюють із базовими шкалами Самоактуалі-

заційного тесту ("компетентності в часі" та "підтримки") у доцентів та викладачі ВНЗ. Це, як зазначалося вище, свідчить, згідно до змістовної інтерпретації цих шкал, про істотне зумовлення можливості професійного самоздійснення таких фахівців здатністю у всій повноті переживати теперішній момент свого життя, бачити своє життя цілісним, відчуваючи нерозривність минулого, сьогодення і майбутнього, незалежності його цінностей і поведінки від зовнішнього впливу. Також достатньо виражено різні показники професійного самоздійснення корелюють із базовими шкалами САТ у практичних психологів галузі освіти та науковців вищої кваліфікації.

У програмістів та системних адміністратори, навпаки, можливості професійного самоздійснення значною мірою перешкоджають високі бали за цими шкалами. Зокрема, у цих фахівців зафіксовано достатньо виражені негативні кореляційні зв'язки між шкалою підтримки та потребою у професійному вдосконаленні ($r = -0,51$; $p \leq 0,05$) і постійною постановкою нових професійних цілей ($r = -0,55$; $p \leq 0,05$), а також між шкалою компетентності в часі та розкриттям особистісного потенціалу і здібностей у професії ($r = -0,54$; $p \leq 0,05$). Оскільки представники цієї професії мають суттєво вищі за інших фахівців показники базових шкал САТ, очевидно, що "надмірна життєва самоактуалізованість" вже починає заважати окремим складовим їх професійного самоздійснення.

У наступній таблиці наведені кореляційні зв'язки між показниками професійного самоздійснення рівнем професійної самоефективності за шкалою Р. Шварцера та М. Єрусалема у фахівців різних професій.

Ми бачимо, що рівень професійної самоефективності достатньо тісно та достовірно корелює із показниками професійного самоздійснення у фахівців практично усіх досліджуваних професій. Зокрема, найбільш тісні кореляційні зв'язки професійної самоефективності з узагальненими показниками професійного самоздійснення зафіксовано у вчителів середніх шкіл ($r = 0,65 - 0,76$; $p \leq 0,01$). Також достатньо тісними ці зв'язки є в топ-менеджерів комерційних організацій, працівників профспілкових організацій, лікарів, доцентів та викладачі ВНЗ, практичних психологів галузі освіти та науковців вищої кваліфікації.

Знову ж таки, дещо осторонь знаходяться програмісти та системні адміністратори, у яких професійна самоефективність достовірно пов'язана лише із такими двома показниками зовнішньо-професійного самоздійснення як розкриття особистісного потенціалу і здібностей у професії ($r = 0,47$; $p \leq 0,05$) та вияв високого рівня творчості у професійній діяльності ($r = 0,45$; $p \leq 0,05$). При цьому, кореляція із рівнем внутрішньо-професійного самоздійснення взагалі негативна ($r = -0,28$).

Таблиця 3

Кореляційні зв'язки показників професійного самоздійснення фахівців різних професій із професійною самоефективністю

	Показники	Професії									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Загальний рівень професійного самоздійснення	,50**	,63**	,52**	,05	,30**	,55**	,49**	,29	,72**	,46**
2	Рівень внутрішньо професійного самоздійснення	,58**	,58**	,48**	-,28	,25*	,55**	,32	,36*	,65**	,56**
3	Рівень зовнішньо професійного самоздійснення	,33	,60**	,45**	,24	,29*	,49**	,57**	,23	,76**	,31
4	Потреба у професійному вдосконаленні	,32	,52**	,07	,00	,20	,30*	,08	,39*	,32*	,47**
5	Наявність проекту власного професійного розвитку	,53**	,34	,48**	,11	,21	,38**	,28	,36*	,50**	,62**
6	Переважаюче задоволення власними професійними досягненнями	,49**	,29	,38**	-,01	,03	,43**	,26	,23	,49**	,32
7	Постійна постановка нових професійних цілей	,34	,50**	,38**	-,07	,39**	,44**	,21	,25	,42**	,40*
8	Формування власного "життєво-професійного простору"	,23	,51**	,47**	-,11	,19	,46**	,60**	,17	,66**	,20
9	Досягнення поставлених професійних цілей	,32	,39*	,59**	,07	,29*	,52**	,45**	,30	,74**	,34
10	Визнання досягнень фахівця професійним співтовариством	,39*	,27	,39**	,16	,05	,16	,34*	,18	,53**	,25
11	Використання професійного досвіду та здобутків іншими фахівцями	,11	,23	,28*	-,02	,26*	,45**	,48**	-,12	,50**	,28
12	Розкриття особистісного потенціалу і здібностей у професії	,09	,50**	,14	,47*	,16	,33**	,54**	,36*	,49**	,42*
13	Вияв високого рівня творчості у професійній діяльності	-,06	,52**	,32**	,45*	,45**	,39**	,55**	,10	,66**	,39*

Примітки: 1) фахівці професій: 1 – топ-менеджери комерційних організацій (n = 30); 2 – працівники профспілкових організацій (n = 32); 3 – лікарі (n = 69); 4 – програмісти та системні адміністратори (n = 19); 5 – вихователі дитячих садків (n = 78); 6 – доценти та викладачі ВНЗ (n = 71); 7 – практичні психологи галузі освіти (n = 35); 8 – викладачі музичних шкіл (n = 25); 9 – вчителі середніх шкіл (n = 39); 10 – науковці вищої кваліфікації (n = 31);

2) ** – кореляція достовірна на рівні $p \leq 0,01$; * – $p \leq 0,05$.

Аналіз кореляційних зв'язків показників професійного самоздійснення із внутрішньою та зовнішньою позитивною професійною мотивацією досліджуваних фахівців (таблиця 4) також виявив достатньо показові результати.

Таблиця 4

Кореляційні зв'язки показників професійного самоздійснення фахівців різних професій із внутрішньою та зовнішньою позитивною професійною мотивацією

	Показники	Мотивація	Професії								
			1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Загальний рівень професійного самоздійснення	В	,57**	,35**	-,17	,35**	,42**	,23	,64**	,46**	,29
		ЗП	,10	-,04	,21	,30*	,09	-,20	,07	,34*	,32
2	Рівень внутрішньопрофесійного самоздійснення	В	,54**	,36**	-,11	,26*	,42**	,09	,59**	,40*	,33
		ЗП	,17	,01	,05	,28*	,13	-,01	,06	,41**	,28
3	Рівень зовнішньопрофесійного самоздійснення	В	,49**	,21	-,20	,29*	,36**	,27	,53**	,47**	,25
		ЗП	,07	-,16	,25	,25*	,01	-,35*	,05	,30	,22
4	Потреба у професійному вдосконаленні	В	,44*	,36**	-,01	,21	,40**	-,02	,52**	,15	,48**
		ЗП	,05	,17	,09	,33**	,20	-,05	,06	,21	,33
5	Наявність проекту власного професійного розвитку	В	,15	,16	-,16	,27*	,27*	,10	,38	,37*	,23
		ЗП	,37*	,13	-,20	,24*	,20	-,12	,15	,31	,21
6	Переважаюче задоволення власними професійн. досягненнями	В	,50**	,20	-,17	,08	,23	,17	,57**	,22	,04
		ЗП	,15	,00	,54*	,21	,14	,07	-,29	,29	,13
7	Постійна постановка нових професійних цілей	В	,35*	,27*	,01	,28*	,31**	,06	,10	,20	,23
		ЗП	,01	-,08	,10	,08	,08	-,10	,12	,14	,30
8	Формування власного "життєво-професійного простору"	В	,55**	,18	-,36	,20	,30*	,16	,43*	,41*	,15
		ЗП	,01	-,14	,14	,13	,03	-,29	,10	,43**	-,08
9	Досягнення поставлених професійних цілей	В	,16	,09	-,47*	,29*	,30*	,03	,40*	,18	,30
		ЗП	,17	-,22	-,22	,13	-,05	-,22	,00	,25	,08
10	Визнання досягнень фахівця професійним співтовариством	В	,31	,16	-,06	,07	,28*	,27	,20	,38*	,21
		ЗП	-,01	-,10	,27	,20	-,10	-,27	-,11	,22	,41*
11	Використання профес. досвіду та здобутків іншими фахівцями	В	,20	,23	-,17	,23	,38**	,36*	,41*	,53**	,26
		ЗП	-,19	-,22	,19	,19	,08	-,20	,18	,17	,10
12	Розкриття особистісного потенціалу і здібностей у професії	В	,34	,22	,07	,28*	,27*	,18	,61**	,32*	,48**
		ЗП	,13	-,08	,44*	,26*	,20	-,25	,00	,19	,47**
13	Вияв високого рівня творчості у професійній діяльності	К	,54**	,14	-,33	,28*	,24*	,21	,28	,29	,08
		П	,00	-,07	,11	,24*	,03	-,40*	-,02	,47**	-,01

Примітки: 1) фахівці професій: 1 – працівники профспілкових організацій (n = 32); 2 – лікарі (n = 69); 3 – програмісти та системні адміністратори (n = 19); 4 – вихователі дитячих садків (n = 78); 5 – доценти та викладачі ВНЗ (n = 71); 6 – практичні психологи галузі освіти (n = 35); 7 – викладачі музичних шкіл (n = 25); 8 – вчителі середніх шкіл (n = 39); 9 – науковці вищої кваліфікації (n = 31);

2) мотивація: В – внутрішня; ЗП – зовнішня позитивна;

3) ** – кореляція достовірна на рівні $p \leq 0,01$;

4) "-" – відсутність даних за показником.

Узагальнені показники професійного самоздійснення найтісніше пов'язані із внутрішньою професійною мотивацією у працівників профспілкових організацій, доцентів та викладачів ВНЗ, викладачів середніх та музичних шкіл ($r = 0,36 - 0,64$; $p \leq 0,05 - 0,01$). Також достатньо тісні зв'язки між цими показниками наявні у лікарів та вихователів дитячих садків ($r = 0,21 - 0,36$; p

$\leq 0,1 - 0,01$). Позитивну кореляцію між ними, яка, однак, не досягає достовірного рівня, зафіксовано й у практичних психологів галузі освіти та науковців вищої кваліфікації.

Лише у програмістів та системних адміністраторів спрямованість зв'язків між цими показниками зворотна, що знову ж таки свідчить про явну "нетиповість" цих фахівців. Так у них, на протигагу фахівцям всіх інших професій, у плані професійного самоздійснення принципово більше значення відіграє зовнішня позитивна мотивація. Зокрема, кореляція з нею таких показників самоздійснення як переважаюче задоволення власними професійними досягненнями і розкриття особистісного потенціалу і здібностей у професії досягає $r = 0,44 - 0,54$ ($p \leq 0,05$).

Висновки. Загальний рівень професійного самоздійснення має достовірну кореляцію із віком лише у представників двох професій із десяти (доцентів та викладачі ВНЗ і практичних психологів галузі освіти). Ще у представників однієї професії – працівників профспілкових організацій кореляція має достовірність на рівні статистичної тенденції ($p \leq 0,1$). При цьому, у фахівців половини професій, які взяли участь в дослідженні – п'яти із десяти, кореляція загального рівня професійного самоздійснення із віком близька до нульової (топ-менеджери комерційних організацій, лікарі, вихователі дитячих садків, вчителі середніх шкіл, науковці вищої кваліфікації).

Однак, вікову детермінацію професійного самоздійснення фахівців різних професій більш наочно характеризують кореляційні зв'язки із віком його двох складових окремо. Так, у програмістів та системних адміністраторів з віком досить виражено корелює рівень внутрішньо професійного самоздійснення. Також достовірною позитивною є його кореляція з віком у доцентів та викладачів ВНЗ. А от у вихователів дитячих садків виявлено достовірну тенденцію до зменшення внутрішньо професійного самоздійснення з віком. Рівень зовнішньо професійного самоздійснення найбільш виражено корелює з віком у практичних психологів галузі освіти, доцентів та викладачів ВНЗ, працівників профспілкових організацій.

Показники професійного самоздійснення найтісніше корелюють із базовими шкалами Самоактуалізаційного тесту ("компетентності в часі" та "підтримки") у доцентів та викладачів ВНЗ, психологів галузі освіти, науковців вищої кваліфікації. У програмістів та системних адміністраторів, навпаки, можливості професійного самоздійснення значною мірою перешкоджають високі бали за цими шкалами. Оскільки представники цієї професії мають суттєво вищі за інших фахівців показники базових шкал САТ, очевидно, що "надмірна життєва самоактуалізованість" вже починає заважати окремим складовим їх професійного самоздійснення.

У фахівців практично усіх досліджуваних професій (за виключенням програмістів та системних адміністраторів), із показниками професійного самоздійснення достатньо тісно та достовірно корелює рівень професійної самоефективності. У найбільшій мірі у вчителів середніх шкіл, топ-менеджерів комерційних організацій, працівників профспілкових організацій, лікарів,

доцентів та викладачі ВНЗ, практичних психологів галузі освіти та науковців вищої кваліфікації.

Узагальнені показники професійного самоздійснення найтісніше пов'язані із внутрішньою професійною мотивацією у працівників профспілкових організацій, доцентів та викладачів ВНЗ, викладачів середніх та музичних шкіл, лікарів та вихователів дитячих садків. Лише у програмістів та системних адміністраторів спрямованість зв'язків між цими показниками зворотна, що знову ж таки свідчить про явну "не типовість" цих фахівців. Так у них, на противагу фахівцям всіх інших професій, у плані професійного самоздійснення принципово більше значення відіграє зовнішня позитивна мотивація.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці системи психологічних заходів спрямованих на сприяння професійному самоздійсненню фахівців різних професій в умовах нинішніх бурхливих соціально-економічних перетворень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ключко В.Е. Самоорганизация в психологических системах: проблемы становления ментального пространства личности (введение в трансспективный анализ) / В.Е. Ключко. – Томск: Томский государственный университет, 2005. – 174 с.
2. Кокун О.М. Життєве та професійне самоздійснення як предмет дослідження сучасної психології / О.М. Кокун // Практична психологія та соціальна робота. – 2013. – № 9. – С. 1 – 5.
3. Кокун О.М. Опитувальник професійного самоздійснення / О.М. Кокун // Практична психологія та соціальна робота / О.М. Кокун. – 2014. - № 7. – С. 35 - 39.
4. Логинова И.О. Жизненное самоосуществление человека: системно-антропологический контекст / И.О. Логинова // Авторефер. дисс. ... д-ра психол. наук: 19.00.01. – Томск., 2010. – 41 с.
5. Панченко С.М. Активізація самоздійснення особистості у контексті самоорганізації дорослої людини / С.М. Панченко // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського : збірник наукових праць. серія «психологічні науки» / за ред. С. Д. Максименка, Н. О. Євдокимової. – Т. 2. – Вип. 7. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2011. – С. 222 – 226.

Коkun O.M. Детермінація самоздійснення фахівців різних професій // O.M. Коkun // Бібліогр.: 5 назв. – укр.

В статті аналізуються результати емпіричних досліджень, в яких взяли участь фахівці 10 професій. Аналізуються особливості зв'язків різних показників професійного самоздійснення фахівців з віком, показниками самоефективності, мотивації професійної діяльності та самоактуалізації. Визначено, що загальний рівень професійного самоздійснення має достовірну кореляцію із віком лише у представників двох професій із десяти (доцентів та викладачі ВНЗ і практичних психологів галузі освіти). Ще у представників однієї професії – працівників профспілкових організацій кореляція має достовірність на рівні статистичної тенденції. Однак, вікову детермінацію професійного самоздійснення фахівців різних професій більш наочно характеризують кореляційні зв'язки із віком його двох складових окремо. Показники професійного самоздійснення найтісніше корелюють із базовими шкалами Самоактуалізаційного тесту ("компетентності в часі" та "підтримки") у доцентів та викладачі ВНЗ, психологів галузі освіти, науковців вищої кваліфікації. У програмістів та системних адміністраторів, навпаки, можливості професійного самоздійснення значною мірою перешкоджають високі бали за цими шкалами. У фахівців практично усіх досліджуваних професій (за виключенням програмістів та системних адміністраторів), із показниками професійного самоздійснення достатньо тісно та достовірно корелює рівень професійної самоефективності. Узагальнені показники професійного самоздійснення найтісніше пов'язані із внутрішньою професійною мотивацією у працівників профспілкових організацій, доцентів та викладачів ВНЗ, викладачів середніх та музичних шкіл, лікарів та вихователів дитячих садків. Лише у програмістів та системних адміністраторів спрямованість зв'язків між цими показниками зворотна.